

**Michal Kohout, David Tichý, Filip Tittl,
Jana Kubánková, Šárka Doležalová:
*Sídliště, jak dál?***

Praha, České vysoké učení technické
v Praze, Fakulta architektury, Ústav nauky
o budovách 2016, 272 s.

Panelová sídliště tvoří rozsáhlý a neopominutelný prvek postsocialistických měst a jakákoliv analýza současného českého města bude nutně neúplná, pokud odpovídajícím způsobem nezohlední jejich pozici, roli a význam. Badatelsky přitom byla sídlištěm v polistopadové době věnována neadekvátně malá pozornost. Na rozdíl od atraktivitu dramaticky se proměňujícího vnitřního města či suburbii vedla relativní nehybnost sídlišť k tomu, že jejich detailní studium zůstávalo spíše stranou zájmu výzkumníků. V poslední dekádě se tento dluh začíná pomalu dohánět, a to jak v rovině do značné míry pozitivní mediální pozornosti, tak i v akademických i aplikovaných projektech zaměřených na sídliště. Kniha *Sídliště, jak dál?* představuje další příspěvek k této diskuzi, přičemž vychází ze stejnojmenného několikaletého projektu řešeného ústředními autory publikace v rámci Fakulty architektury ČVUT (FA ČVUT).

Kniha je rozdělena do několika nestejnorodých částí, její struktura je ale ve výsledku přehledná a srozumitelná. První, monografická část představuje souvislý autorský výklad vymezující problematiku sídlišť, jejich místo v historickém vývoji města, specifika, současné problémy a možné způsoby řešení. Přístup vymezený tímto textem se následně promítá do druhé části představující velké množství případových studií úpravy konkrétních panelových sídlišť. Ve větší části – 18 případů – se jedná o modelové studie zpracované studenty FA ČVUT, ve dvou případech pak jde přímo o pilotní projekty urbanistické studie dvou konkrétních sídlištních lokalit, které přímo sloužily jako podklady pro regulační dokumentaci. Třetí část pak přichází s určitým typem datové základ-

ny. Jednak obsahuje srovnání kvantifikovaných urbanistických parametrů 33 českých sídlištních lokalit, podobné vyjádření pro případové studie prezentované v druhé části a následně katalog 30 příkladů revitalizace sídliště, v drtivé většině ze zemí západní a severní Evropy (a dva případy z Barcelony).

Ústřední myšlenka knihy je obsažena v prvních dvou částech, kde jsou nejdříve prostřednictvím teoreticky založené urbanistické analýzy identifikovány problémy současných sídlišť a navržena jejich možná řešení, druhá část pak tyto teze ilustruje na značném množství příkladů. Tato kombinace je přitom velmi funkční, protože čtenář si zde jasněji ověří, zda správně porozuměl teoretickým a na mnoha místech ne zcela jednoduše srozumitelným tezím v první části. Shrňme-li jádro předkládané diagnózy neduhů sídlišť, jedná se o typologickou stejnorodost, chybně strukturovaný a nečitelný prostor a naddimenzovanost veřejného prostoru. Způsob revitalizace sídlišť, který autoři navrhnou, je pak nesen snahou připodobnit panelová sídliště určitému ideálu městského prostředí. Nejvýraznějšími prvky jsou přitom zahuštění sídlištní zástavby, vymezení tradiční městské ulice a městského bloku.

Publikace *Sídliště, jak dál?* je na odbornou publikaci imponantně vizuálně zpracovaná, což jistě nepřekvapí architekty, pro společenské vědy je to ale pochopitelně příjemný nezvyk. Modelové projekty jsou podrobně a přehledně vizualizovány, stejně tak katalogové zpracování zahraničních příkladů či datové reference v třetí části knihy jsou zachyceny atraktivně a odráží pečlivé úsilí autorů publikace. Na druhou stranu tato vizuální atraktivita může zakrývat závažné problémy v obsahu představené vize transformace sídlišť. Jak se pokusím ve stručnosti ukázat dále, tato vize je značně riziková, a to především z toho důvodu, že autoři zcela opomíjí jiné než urbanistické vědění o městě a životě lidí v něm, konkrétně pak celou řadu studií za-

měřených právě na postsocialistická sídliště jakožto významný fenomén zdejšího městského prostoru. To je obzvláště závažné vzhledem k tomu, že kniha má do značné míry ambice být určitým „programovým dokumentem“, tj. vytyčovat další směr diskuze o sídlištích.

Snaha autorů odčinit jeden z hříchů Athénské charty zavedením městské ulice na sídliště je srozumitelná a jde ruku v ruce s imperativem budování „městskosti“ současného urbanismu. Jakkoli se může jednat o bohuľibou myšlenku, lze na základě existujících znalostí o životě na sídlišti vznést závažné námitky proti této ambici, a dokonce bych neváhal ji chápat jako potenciálně kontraproduktivní až nebezpečnou. Jak ukazuje výzkumnická zkušenost, pokud se bavíme s obyvateli sídlišt, tak městská ulice není rozhodně to, co by jim zde chybělo. Opakující se tezi odborné kritiky o tom, že vypuštění ulice vedlo k vytvoření nesrozumitelného a nepřijemného prostoru, prostě nelze z etnografických studií, rozhovorů ani dotazníků s obyvateli potvrdit. Jak již dříve v reakci na projekt, ze kterého publikace vzešla, napsal Michal Lehečka: „sídlíště je zpravidla velmi strukturované, má jasně definované hranice i jasně vyjednané identity. To poslední, co by se zde mohlo jeho obyvatelům stát, je, že by se zde ztratili“ (M. Lehečka. „Spletité uličky diskuze o českých sídlištích aneb ‚Sídlíště, jak začít?‘“ *Anthropictures* [online], 27. 1. 2015, dostupné z: <http://anthropictures.blog.respekt.cz/spletite-ulicky-diskuse-o-ceskych-sidlistich-aneb-sidliste-jak-zacit/>).

Můžeme ale pokračovat i dále – i kdybychom vyšli z ne zcela neoprávněného předpokladu, že obyvatelé zakotvení ve své každodennosti nedokážou formulovat odvažnější vize urbanistické proměny svých domovů, zůstával by zde stále podstatný rozpor mezi navrhovanou transformací a obecnými hodnotami spojenými s lokalitou, které místní obyvatelé často vyzdvihují. V současné době je častým základem

pro sebeidentifikaci se sídlištěm přítomnost zeleně, nesevěřený a volný prostor, ale i uspořádání komunikací chápané jako bezpečné pro volný pohyb dětí bez dozoru dospělých – například možnost dojít do školy bez nutnosti překonat jinak všudypřítomné ulice s automobily.

Skutečně se mohou sídliště stát atraktivnější, pokud je budou tvořit běžné městské ulice obklopené osmi a vícepatrovými domy? Budou lákavější variantou bydlení, pokud ztratí jedno ze svých pozitiv pro rodiče malých dětí – bezpečnou pěší cestu do školy? Nestaly by se navrhované zásahy spíše změnou, která by naopak spirálu úpadku těchto lokalit nastartovala? Neopakuje se zde chyba modernistických architektů, kdy nutně zjednodušená teze urbanistické teorie formuluje normativní vizi, která bude při konkrétní aplikaci v jádru nefunkční?

Neoddělitelnou součástí současné diskuze o plánování města je vážná integrace participačních mechanismů, které jsou klíčové nejen pro snížení demokratického deficitu při rozhodování o každodenním prostředí tisíců lidí, ale i proto, že sebesofistikovanější top-down přístup nedokáže zohlednit proměnlivou komplexitu městských systémů. Přestože autoři se ke kritice modernistických ambicí tvořit město shora hlásí, v jádru přichází s obdobnou variantou téhož. Od stolu, na základě expertních urbanistických kritérií a priori určují, jaký způsob uspořádání města je funkční a jaký nikoliv. Účast obyvatel nebo i jen zprostředkované poznatky o tom, jak lidé na českých sídlištích skutečně žijí, mají pouze sekundární – ne-li zanedbatelný – význam.

Střípky participačních přístupů jsou zmíněny u dvou pilotních projektů, které nepředstavovaly pouze modelové studentské cvičení, ale dokončené koncepční dokumenty. Ani zde se ale nedozvíme příliš podrobností o průběhu a výsledku konzultace plánů se zainteresovanými aktéry a obyvateli. Zároveň se přitom jedná o síd-

lišť veskrze malá, která jsou součástí menších sídel. Je tedy otázkou, nakolik mohou prověřit nosnost navrhovaných řešení i pro velká sídliště.

Omezenou roli má také katalog zahraničních příkladů revitalizace sídlišť ve třetí části. Osmnáct z nich představuje sídliště v západoevropských zemích, kde se sídlištní výstavba odehrávala ve zcela jiném kontextu, a tyto lokality mají zcela jinou pozici ve struktuře města. Deset příkladů ze zemí východního bloku je situováno pouze na území bývalého NDR, kde – jak známo – byl vývoj sídlišť významně ovlivněn výrazným odlivem východoněmeckého obyvatelstva na západ, což umožňovalo výrazně proměnit mohutnost sídlišť. Autoři jsou si těchto specifik vědomi, a také nehovoří o přímé inspiraci, ale o „rozšíření referenční základny domácího diskursu“. Pro knihu, která v první části autoritativně formuluje diagnózu i léčbu, se jedná o podivuhodně nízkou ambici. Navrhované principy tak postrádají pocitovou konfrontaci s realitou – a v tomto smyslu i s tím, jak žijí na sídlišti samotní obyvatelé.

Myslím, že uvedené problémy jsou pouze vyústěním toho, že přestože úvodní, teoretická část je nominálně opřena o široké spektrum literatury, reálně představuje spíše izolovaný útvar, který se opírá zejména o předchozí texty samotných autorů (viz množství sebereferencí). Naopak významné studie o sídlištích – ať již je to klasický tuzemský výzkum Musilova týmu z osmdesátých let, či současnější zahraniční *Mass Housing in Europe* – jsou uvedeny spíše formálně v seznamu literatury, aniž by se aktivně promítly do samotného textu. Monografie tak vykazuje spíše jen mimikry multioborového rozkročení, pevně však stojí pouze na půdě českého urbanismu.

Sídliště, jak dál? je knihou, ve které se promítá pojetí urbanismu jakožto dceřiné disciplíny architektury. Urbanista zde tvaruje hmotu, vytváří prostor, pracuje s ma-

teriálem. Sociální, ekonomické a žité vztahy v lokalitě jdou stranou zájmu, respektive buď jsou považovány za a priori známé – prostřednictvím další generace teorií o tom, co člověk ve městě potřebuje –, anebo jsou ponechány stranou v obecných a nenaplněných větách. Tento přístup by byl zcela v pořádku, kdyby kniha tuto jednorozměrnou perspektivu přiznávala. Místo toho se profiluje jako vyjádření přístupu komplexního, který „sehrává roli určitého katalyzátoru – místa, kde se všechny různorodé vlivy střetávají, ale i harmonizují“ (s. 17).

Problémem není, že by publikace nedávala vhodnou odpověď v rámci otázky, kterou si vymezuje. Problémem je, že autoři si některé otázky vůbec nekladou. Jak vnímají, čtou a žijí v prostoru sídlišť samotní obyvatelé? Jaké hodnoty svému domovu přikládají a co je může narušit? Nakolik je vztah obyvatel k sídlištím ukotven generačně a jakou proměnu lze čekat u nové generace obyvatel? Jakým způsobem je správa sídlišť omezována či naopak posilována vlastnickým bydlením a jaké mechanismy fungují v družstvech a společenstvech vlastníků jednotek (SVJ)? Jak obraz o sídlišti vytváří politická reprezentace, média, ale i odborný diskurz a jaký to má dopad na situaci v něm? Může se zdát, že jde o otázky společenskovední – pokud se ale urbanismus chce profilovat jako souhrnná disciplína dávající „autoritativní“ odpověď, musí si je klást také. Jinak budou odpovědi pouze polovičaté a nejspíše odsouzené k neporozumění lokalitě a jejímu vývoji. Jinak řečeno, přestože název publikace je vykreslen s mnohoznačným otazníkem, z textu se zdá, že autoři spíše formulují odpovědi na úkor potřebných otázek.

Ondřej Špaček